

Mag het wat ongemakkelijker?

evaluatie van het symposium 'Inclusie Hands On' op de Hogeschool van Amsterdam.

Author(s)

Wiersema, Daphne; van Diepen, Mieke

Publication date

2021

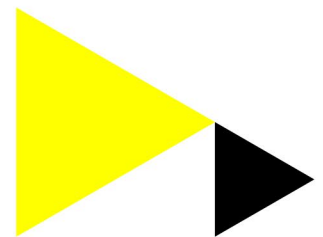
Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wiersema, D., & van Diepen, M. (2021). *Mag het wat ongemakkelijker? evaluatie van het symposium 'Inclusie Hands On' op de Hogeschool van Amsterdam.* . (Version 1.1 ed.) Hogeschool van Amsterdam, Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad. <https://www.hva.nl/binaries/content/assets/subsites/kansrijke-schoolloopbanen/publicaties/mag-het-wat-ongemakkelijker.pdf?1631273911048>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact/questions>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Mag het wat ongemakkelijker?

Evaluatie van het symposium 'Inclusie Hands on' op de Hogeschool van Amsterdam

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad
Augustus 2021

Mag het wat ongemakkelijker?

Evaluatie van het symposium 'Inclusie Hands On' op de Hogeschool van Amsterdam

Symposium 'Inclusie Hands On' is een product van
Opleiding Toegepaste Psychologie (Daphne Wiersema)
Afdeling O&O|FMR (Marc Veen)
Afdeling C&I|FMR (Kirsty de Smit; Matthijs Looijesteijn)
Programmamanager Inclusie (Aliya Celik)
Docent SJD (Joost de Jong)

Auteurs Rapport

Daphne Wiersema en Mieke van Diepen

Afdeling

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad

Datum

30-08-2021

Project type

Evaluatieonderzoek symposium

in opdracht van prof. dr. Jean Tillie (decaan Faculteit Maatschappij en Recht, HvA)

Version

1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Hogeschool Amsterdam.

Inhoud

1.	Voorwoord	5
2.	Procedure en Methode.....	6
3.	Resultaten	9
3.1	Verslag Plenaire opening	9
3.2	Opbrengst van de enquête: wat suddert en na?	11
3.3	Nazit Symposium met workshopleiders	12
4.	Conclusie	13
4.1	Toen en nu	13
4.2	Hoe nu verder?.....	15
	Bijlage 1: Instructie reporters	16
	Bijlage 2: Workshops.....	19
4.3	Workshop Het studentperspectief	19
4.4	Workshop De impact van autisme	20
4.5	Workshop Frictie in de groep (Met inleiding tot Caleidoscopia).....	21
4.6	Workshop Kolonialisme in het onderwijsmateriaal.....	22
4.7	Workshop Academisch Taalgebruik: aansluiten en insluiten.....	23
4.8	Workshop Beschermjassen	24
4.9	Workshop Mindful omgaan met het ongemak van inclusiviteit	25
4.10	Workshop Kleurenblind en kleurenbewust.....	26
4.11	Workshop Inclusieve Taalsignalen.....	27
4.12	Workshop Ingetuned	28
4.13	Workshop Marsmannetjes Perspectief	29
4.14	Workshop Studeren met zorgverantwoordelijkheid	30
4.15	Workshop Props van de straat in de klas. Hoe dan?!.....	32

Mag het wat ongemakkelijker?

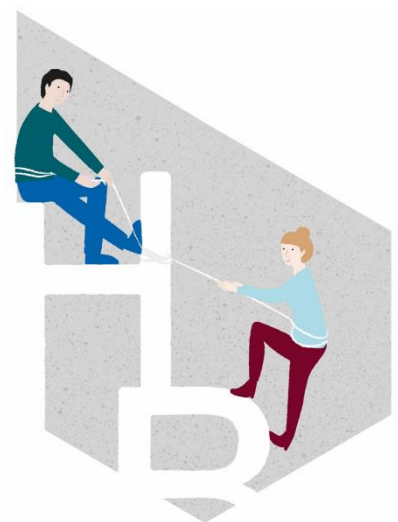
Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

1. Voorwoord

In juni 2020 organiseerde een groepje docenten van de opleiding Toegepaste Psychologie een teamochtend met als thema Inclusie. Het doel van de ochtend was om inclusie als thema onder de aandacht te brengen. In het programma waren er drie sprekers: Aliya Çelik, programma-manager Diversiteit en Inclusie, Saïd Awad, docent Toegepaste Psychologie en lid van de OC, en Aminata Caïro die op dat moment lector Inclusive Education aan de Haagse Hogeschool was. De ochtend was een succes: docenten waren geraakt en wilden graag 'meer'. In het nagesprek met Aliya Çelik ontstond het idee om een symposium over inclusie binnen de Faculteit Maatschappij en Recht (hierna FMR) te organiseren, omdat er zoveel te ontdekken en leren is. En zo geschiedde. Met steun van Jean Tillie, de inzet van Marc Veen, Afdeling O&O FMR, de hulp van Matthijs Looijestein en Kirsty de Smit van de Afdeling Communicatie, programma-manager diversiteit en inclusie Aliya Çelik, onze *host* Joost de Jong (docent SJD) en natuurlijk de bereidwilligheid van een groot aantal FMR-docenten om hun kennis en kunde te delen als workshopgevers, is het symposium een feit geworden en een dag om met trots op terug te kijken.

In de aanloop naar dit symposium ontdekten wij dat de HvA onderwijsdag in 2017 het thema Inclusie had. Dat verraste ons. Nog niet zo lang geleden dus volgden docenten uit de HvA een dag lang workshops over dit thema. Waarom dan nu weer die gevoelde noodzaak om meer te weten te komen, om meer te leren over inclusie? Er is geen *quick fix* voor inclusie. Maar het maakte ook nieuwsgierig: is er in de tussenliggende jaren iets veranderd? Gaan de vragen over inclusie van docenten anno 2021 over andere dingen dan in 2017? We besloten om, net als in 2017 was gebeurd, de dag te proberen te 'vangen'. Dat lukte dankzij de hulp van onze reporters: Marc Veen, Manouk Hillebrand, Kees Mak, Nicole Sanches, Jaimy Josefzoon, Susan Polak, Saskia Lammertsma, Surya Martina, Terence Meeuwese, Marwa al Amri, Hannah Vessies, Anouk Roeten, en Maarten Hogendijk. Danken voor jullie bijdrage aan dit rapport!

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

2. Procedure en Methode

Het symposium 'Inclusie Hands On' vond plaats op 8 april 2021. In verband met COVID-19 was het programma volledig digitaal. Om 9.00 uur 's ochtends startte de dag met een plenaire opening onder leiding van Joost de Jong en Aliya Çelik waarbij diverse gasten aanschoven om het gesprek aan te gaan over inclusie in de HvA. Daarna werden er 16 verschillende workshops aangeboden die over 3 rondes verdeeld waren. Workshopgevers waren hoofdzakelijk FMR-docenten, maar een aantal workshops zijn ook gegeven door HvA-studenten en een enkele keer ook door een externe partij. Ook het Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad en het Lectoraat Langdurige Zorg verzorgden een workshop. Dienst Studentenzaken was mede-uitvoerder in een van de workshops. Het totale aanbod van workshops kwam tot stand via de netwerken van de organisatoren en via een sneeuwbalmethode. In de keuze voor workshops is ervoor gekozen om inclusie breed op te vatten. Zo is er geen specifieke doelgroep gekozen voor het symposium, maar waren alle workshops die bijdroegen aan de toegankelijkheid van het onderwijs voor (verschillende groepen) studenten welkom. Zo waren er workshops over autisme, over studeren met zorgverantwoordelijkheid, over academisch taalgebruik, maar ook workshops over kolonialisme in onderwijsmateriaal en kleurenbewustzijn in het onderwijs. Tabel 1 geeft een overzicht van het totale aanbod van workshops op het symposium.

Tabel 1. Overzicht van workshops, workshopgevers, en aanwezigheid van een reporter.

<i>Titel Workshop</i>	<i>Workshopgever(s)</i>	<i>Reporter aanwezig?</i>
Ingetuned!	Cindy van Warmerdam	Ja
Inclusieve taalsignalen	Jakob Eikelboom	Ja
Zo herken je kolonialisme in je onderwijsmateriaal	Samir Belhadj, Achraf el Johari, Samira el Badre, Anthony Graanoogst, Gündo Demirtürkoglu en Halima Maakoul	Ja
Binding in blended onderwijs, hoe dan?	Sam Selling	Nee
Brainstorm studenten met zorgverantwoordelijkheid	Stefanie van Zal	Ja
Inclusie met LEF	Elijah Alvares	Nee
Kleurenblind of kleurenbewust?	Fabienne Batista Morais en Charlotte Kemmeren	Ja
Mindful omgaan met het ongemak van inclusiviteit	Anna Caspersen	Ja
Beschermjassen	Hadassa Kruithof en Charlotte Kemmeren	Ja
Het marsmannetjesperspectief	Harmen Kamst	Ja
Props van de straat in de klas. Hoe dan?!	Sebastian Abdallah	Ja
Het studentenperspectief	Gamze Yuce, Xamira Kon, Jan Gossink, Lianne Veenman, Luc de Roo en Oumaima Janebi	Ja
De impact van autisme	Jasper Kok-Roosjen (Ontdek Autisme), met ervaringsdeskundigen Annette en Pepijn	Ja

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

Masterclass autisme in het hbo	Jasper Kok-Roosjen (Ontdek Autisme), met ervaringsdeskundigen Annette en Pepijn	Nee
Frictie in de groep (voor ervaren Caleidoscopia gebruikers)	Margie Kessler	Nee
Frictie in de groep (met inleiding tot Caleidoscopia)	Margie Kessler	Ja
Academisch Taalgebruik: aansluiten en insluiten	Mieke van Diepen en Bas van Eerd	Ja

Voorafgaand aan de workshop zijn personen geworven die als reporters de workshops zouden observeren en daarvan een kort verslag zouden schrijven. De reporters waren docenten en studenten Toegepaste Psychologie die affiniteit hadden met het thema inclusie en personen uit het netwerk van de organisatoren. Twee van de onderzoekers die betrokken waren bij het onderzoek naar de onderwijsdag 2017 deden dit jaar als reporter mee.

Dertien van de zeventien workshops zijn geobserveerd door de reporters. De reporters werden gekoppeld aan de workshop die zij zelf graag wilden verslaan. In bijna alle gevallen kon dit ook worden gehonoreerd. Wanneer een student en docent dezelfde workshop wilden verslaan, kreeg de student voorrang. Op 31 maart 2021 kregen alle reporters een instructie via de mail, met de link naar de workshop in Teams, de link naar een korte vragenlijst (in Qualtrics) die reporters moesten delen met de deelnemers van de workshop, en een Word-document met instructie (zie Bijlage 1). Allereerst werd daarin verzocht om voorafgaand aan het symposium contact op te nemen met de workshopgever(s) om kennis te maken en de rol van reporter toe te lichten. Workshopgevers hadden eerder al een mail gekregen waarin de inzet van de reporters werd toegelicht. Daarnaast werd uitgelegd hoe je als reporter de workshop kon observeren en werd er een voorbeeldverslag opgenomen. Dit verslag was afkomstig uit het rapport over de Onderwijsdag 2017¹. Belangrijk was dat het niet de bedoeling was dat de reporters de workshop op kwaliteit gingen beoordelen. Wel kregen zij een aantal punten mee waar zij tijdens het observeren van de workshop op konden letten: de inhoud van de workshop, de belangrijkste vragen en reacties van deelnemers, de sfeer tijdens de workshop, en wat deelnemers meenamen uit de workshop. Voor dit laatste punt konden zij ook de vragen in de korte enquête gebruiken.

Reporters maakten geen opname (in beeld, en/of geluid) van de workshop om zo de veiligheid voor deelnemers te bevorderen om open met elkaar uit te wisselen over het thema. Om diezelfde reden was ook afgesproken dat reporters niet de interactie tussen kleinere groepjes deelnemers in break-out rooms zouden observeren. Wel konden zij de 'oogst' ervan gebruiken die in een plenaire nabespreking naar voren kwam.

Naast deze instructie was er een vragenuurtje voorafgaand aan het symposium en een vragenuurtje na het symposium. Twee studenten en een docent hebben gebruik gemaakt van het vragenuurtje voor het symposium. Het vragenuurtje na het symposium was niet nodig. Niemand heeft hiervan gebruik gemaakt

---

¹ Van Diepen, M., Essen, E., Hogenstijn, M. & Veraa, F. (2017). *Verder met inclusie en diversiteit: resultaten en actiepunten Onderwijsconferentie Hogeschool van Amsterdam 2017*. Hogeschool van Amsterdam.

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

en er kwamen ook geen vragen via de mail. De geschreven verslagen kwamen snel via de mail binnen en zijn niet geredigeerd (zie Bijlage 2).

Het evaluatieonderzoek van het symposium is opgezet door Daphne Wiersema en Mieke van Diepen. Omdat het onderzoek tijdens het symposium plaats zou vinden, is de opzet van het onderzoek ook afgestemd met o.a. Marc Veen en Aliya Çelik. Soms zijn er andere keuzes gemaakt dan in 2017. Voor een deel had dit te maken met de andere opzet van dit symposium dan de onderwijsdag in 2017. Vooral het feit dat het symposium volledig online was, speelde hierin mee. De enquête die is uitgestuurd naar deelnemers, is ingekort en er is gekozen voor een meer open vraagstelling. In plaats van vooral te vragen naar wat het deelnemers heeft opgeleverd, wilden we ook zicht krijgen op welke vragen er bij de deelnemers nog leefden rondom het thema inclusie (in de HvA). De enquête in 2021 bevatte slechts twee vragen. Na elke workshop werd de link naar de enquête gedeeld met de deelnemers. Dus deelnemers vulden (als het goed is) meerdere keren in welke bruikbare kennis, inzichten en vaardigheden een workshop hen had gebracht, maar ook welke vragen zij nog hadden of wat er nog in hen 'nasudderde'. Omdat een link naar de enquête werd gedeeld via de chat aan het einde van de workshop, was er minder controle op hoeveel deelnemers de enquête invulden. In totaal hebben 49 deelnemers de enquêtes ingevuld. Omdat dit anoniem gebeurde, is onbekend in hoeverre dit ook 49 unieke deelnemers waren of dat dezelfde deelnemers meerdere keren de enquête invulden (wat wel de opzet was).

Na afloop van het symposium zijn de resultaten van de enquêtes gedeeld met de reporters. Reporters konden hun eigen verslag aanvullen met resultaten van de enquête. Omdat de enquêtes alleen verspreid werden bij workshops waar ook reporters waren, hebben we niet over alle workshops gegevens verzameld via de enquêtes.

3. Resultaten

3.1 Verslag Plenaire opening

Het symposium werd om 9.00 's ochtends geopend door de host Joost de Jong – docent Sociaal-Juridische Dienstverlening – en co-host Aliya Çelik – programmamanager Diversiteit en Inclusie. Het plenaire programma bestond uit een open gesprek met studenten en docenten uit de Faculteit Maatschappij en Recht over hun ervaringen met en ideeën over inclusie in de HvA. Ook de decaan van de faculteit, Jean Tillie, was aangeschoven. De gasten zaten in een informele setting op stoelen en banken, met de inmiddels welbekende 1,5 meter ertussen. Zo'n 60 kijkers namen online deel aan dit onderdeel van het symposium en zagen dat er onder leiding van Joost een open gesprek plaatsvond over inclusie. Een gesprek waarin verschillende perspectieven werden benoemd, waarin deelnemers open en kwetsbaar waren, een gesprek ook dat sommigen als braaf zouden bestempelen omdat het nergens echt spannend of emotioneel werd, maar dat tegelijk liet zien dat je op een respectvolle manier moeilijke onderwerpen kunt bespreken. Het gedicht van een alumnus van de HvA maakte de pijn die gebrek aan inclusie veroorzaakt scherp zichtbaar. Het leek of deelnemers daarna ook zochten naar een manier om het gesprek weer te hervatten. Dat maakt 1 van de uitdagingen van inclusie zichtbaar.

Nadat Joost en Aliya de kijkers en gasten welkom hadden geheten, was er een uitwisseling tussen Manouk Hillebrand, docent Toegepaste Psychologie, Luc de Roo, student Toegepaste Psychologie, en Jean Tillie over hun persoonlijke ervaringen met *exclusie*. Luc deelde daarin dat hij Diabetes type 1 heeft en ook nog een allergie en daar vroeger mee gepest werd. Zijn interesse voor het onderwerp inclusie was dit jaar (verder) aangewakkerd door het volgen van een Minor 'Diversiteit in de grote stad'. Jean Tillie vertelde openhartig over hoe hij zich – als zuiderling – vaak anders voelde dan noorderlingen. Ook was hij eerstegeneratiestudent. Een eerstegeneratiestudent is iemand van wie de ouders niet aan het hoger onderwijs hebben deelgenomen. Bekend is dat deze studenten op weg naar het hoger onderwijs veel drempels tegenkomen die vaak onzichtbaar zijn.

Als docent, zo vertelt Manouk Hillebrand (docent Toegepaste Psychologie), kun je met de beste bedoelingen de plank toch behoorlijk mislaan. Zo merkte één van haar studenten op dat haar training over het slecht-nieuws-gespreksmodel geen aandacht had voor het feit dat deze aanpak voor zijn moeder en zijn cultuur totaal niet zou werken. Het gesprek dat daarna tussen studenten en de docent ontstond was een gezamenlijke zoektocht naar welke methodieken voor wie zouden werken en het belang van (toekomstig) professionals om oog te hebben voor dit soort verschillen, om inclusief te kunnen werken. Op dit moment is Manouk ook bezig om – samen met andere docenten en studenten – na te denken over hoe inclusie een plek kan krijgen in het curriculum.

Het gesprek tussen Joost, Manouk, Jean, en Luc was – zo werd opgemerkt door de observatoren - een 'makkelijk kabbelend gesprek tussen vier witte personen'. Dat is wellicht niet de representatie die je op een dag als deze zou verwachten, en levert misschien ook niet de interessantste discussie op. Wel liet het gesprek zien dat je buitengesloten of anders voelen door allerlei oorzaken kan ontstaan, en dat inclusie dus vraagt om echt voorbij de 'labels' te kijken en je te verdiepen in het verhaal van de ander.

Voor Jean gaat inclusie over naar elkaars verhalen luisteren en een brug vormen tussen die verschillende verhalen om zo samen een gemeenschap - de HvA-gemeenschap - te kunnen vormen. De HvA is een

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

ontzettend diverse hogeschool en de samenstelling verandert continue. De HvA zelf is divers, maar de wereld daarbuiten ook. Inclusie is dus ook een continue proces.

De tweede ronde werd ingeluid met een gedicht van een alumnus over zijn ervaringen op de HvA. De alumnus – die tegenwoordig met succes werkt binnen de advocatuur aan de Amsterdamse Zuidas – wil anoniem blijven. Het gedicht 'Een stukje hemel voor jou, een stukje hel voor mij' maakt de pijn van anders zijn in de HvA zichtbaar. Je niet herkennen in je docenten, aangesproken worden op je achtergrond, en je onbegrepen voelen als 'minderheid'. De meerderheid wordt gevormd door de liberalen, generaties die de normen bepalen en mooie vakanties hebben. De student, de minderheid, rijk in cultuur en taal, maar arm in privileges, voelt een hunkering naar wij. Het gedicht dat door Aliya Çelik wordt voorgedragen, roept veel reactie op in de chatbox. Pijnlijk en prachtig. Of de tekst kan worden gedeeld zodat we het kunnen gebruiken in de les? Nee, de tekst mag van de alumnus niet worden gedeeld, zijn naam ook niet. Ook dat maakt duidelijk welke **taboes** er nog kleven aan het onderwerp inclusie. De angst je uit te spreken, docenten direct aan te spreken, is nog steeds sterk aanwezig. Dat komt later – in het gesprek met Elisabeth Danisman – student Cultureel Maatschappelijke Vorming en aangesloten bij SESI – nog naar voren wanneer zij aangeeft dat studenten het lastig kunnen vinden om hun docenten aan te spreken.

Na het gedicht wordt Jean gevraagd om een reactie. Maar hoe reageer je op zo'n gedicht? Jean weet het nog even niet. "Ik ben altijd een beetje secundair." Misschien wel omdat het gedicht zo omvattend en gelaagd was dat de kern er niet meteen kon worden uitgehaald (waarop te reageren?), of misschien wel omdat we niet altijd een antwoord hebben op de kern die door alle gelaagdheid heen wel meteen voelbaar was: dat wij als hogeschool ook een aandeel hebben in de pijn van er niet bijhoren. Joost vulde de stilte op door het gedicht te gaan uitleggen en vervolgens te vragen wat Jean deze alumnus zou vragen als hij hem zou tegenkomen. Jean wil eerst graag weten waar deze student werkt. Dat inclusie samengaat met **ongemak**, was in dit deel van de plenaire sessie wel duidelijk.

Ondertussen waren aangeschoven Elisabeth Danisman en Mohamed el Gartit (docent HBO Rechten en interim teamleider binnen diezelfde opleiding). Elisabeth kan zich best herkennen in de ervaring van de alumnus. Als je ergens binnenkomt en je kunt je niet identificeren met en herkennen in de anderen, voel je je onveilig. Mohamed wordt vooral getriggerd door die hunkering naar wij. Zijn meertaligheid en rijkdom aan cultuur maken juist dat hij zich in meerdere contexten kan bewegen. Dus de rijkdom, ook daarin kon hij zich herkennen.

Er volgt een intermezzo waarin Asis Aynan – schrijver, columnist en docent Sociaal-Juridische Dienstverlening - een column voordraagt rondom het thema inclusie. De naamsverandering van de moorkop wordt hierin als exemplarisch gezien voor onze omgang met dit thema. De column van Asis wordt zeer positief ontvangen. Treffend en mooi voorgedragen.

Inclusie vraagt om continue aandacht. Met het risico dat we '**inclusie-moe**' worden, zo van: moeten we het daar nou weer over hebben. Ja, beamen Jean Tillie en Mohamed el Gartit. We moeten er steeds aandacht aan blijven geven. De veranderingen gaan traag, dat zie je niet alleen in de HvA maar ook daarbuiten, bijvoorbeeld bij de politie. In de chatbox wordt opgemerkt dat vooral mensen die al inclusie ervaren, waarschijnlijk inclusie-moeheid ervaren. In de chatbox ontstaat een gesprek waarin veel termen uit de wereld van inclusie vallen, zoals intersectionaliteit, meervoudige perspectieven, kruispuntdenken, able-bodiedness. Iemand durft op te merken: wat betekent dat?

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1
© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

Voor Elisabeth gaat inclusie-moeheid ook over je af en toe afsluiten voor het nieuws. Het valt op dat Elisabeth zich ook meer durft uit te spreken op dit onderwerp dan de overige gasten. Zij benoemt dat het haar blijft raken dat personen van kleur moeten strijden voor een plek. Soms wil ze zich daarom afsluiten van het nieuws. Je hebt er namelijk dagelijks mee te maken. Alleen het gesprek aangaan, is niet genoeg. **Vervolgactie** is essentieel en dat moet concreet worden. En ook moeten we gewoon durven benoemen dat er racisme in de HvA is, en moet je als student en docent een ander daarop kunnen aanspreken. Dit durven veel studenten en docenten niet. En we moeten dat ook gewoon racisme noemen, het beestje bij de naam noemen. Jean Tillie hoopt dat het benoemen van **racisme** in de HvA geen taboe is. Hij vindt wel dat het benoemen van racisme het begin moet zijn van een gesprek en niet het einde van een gesprek, zo van *“Ik vind jou een racist, PUNT”*. Helaas gaat dat in de maatschappij vaak wel zo. Dus we moeten met elkaar een manier vinden om **met elkaar in gesprek te blijven, ook als het schuurt**. Mohamed benoemt dat het ook belangrijk is je eigen manier te vinden van het bespreekbaar maken van dit soort lastige dingen. Jean Tillie vindt dat de **professionele identiteit** een mooie kapstok is om met studenten over inclusie in gesprek te gaan. Als zij zich niet inclusief gedragen, maar later wel als bijvoorbeeld SJD'er of jongerenwerker in een diverse samenleving aan de slag willen gaan, dan rijmt dat niet. Wijs ze daarop. Dit sluit ook aan op wat Manouk eerder benoemde.

De sessie eindigt met een **discussie over moeten**. Moet je het werken aan inclusie verplicht maken, bijvoorbeeld doordat docenten zich verplicht moeten bijscholen op dit thema. Hierover zijn de meningen verdeeld. Er is een duidelijk ja-kamp en nee-kamp. Jean benoemt wel dat het zijn wens is dat de HvA vooroploopt als het gaat om inclusie, en benoemt dat het trainee-programma hier ook een mooi voorbeeld van is, en dit symposium ook. Ook steunt hij netwerken als SESI, Limitless, en HvA Pride. Enige **trots** is ook waarneembaar als Jean benoemt dat het toch niet voor niks is dat dit symposium juist in deze faculteit plaatsvindt. En wat moeten we dan nu concreet doen? Hoogste tijd voor de workshops! Of misschien wel: saved by the bell.

3.2 Opbrengst van de enquête: wat suddert en na?

In de enquêtes die deelnemers hebben ingevuld, is bevraagd wat er na het volgen van de workshop nog 'bleef hangen' aan gedachten en overpeinzingen over inclusie. De vraag was zo geformuleerd dat het enerzijds over de inhoud van de workshop kon gaan, maar ook over inclusie in het algemeen.

In hun antwoorden benadrukken meerdere deelnemers het **belang** van gezien worden en het zien van 'de ander'. Ook wordt een aantal keer benoemd dat er **behoefte** is aan meer kennis en vaardigheden om als docent inclusief onderwijs te kunnen geven en dus een behoefte aan voortzetting van dat wat met het symposium is gestart. Los van deze leerbehoefte, wordt ook de noodzaak ervan benoemd en de behoefte aan leiding en een centrale aanpak van dit leerproces. Het moet breed gedeeld worden: niet alleen sommige docenten, maar allemaal. Ook een **cultuurverandering** is nodig, bij studenten en docenten, om met elkaar in gesprek te gaan. Bijvoorbeeld over een uitzondering die wordt gemaakt voor een bepaalde student. De cultuurverandering gaat over elkaar dingen **gunnen** en vraagt om bepaalde **democratische vaardigheden**. Sommige docenten ontdekten door het symposium dat ook zij een verhaal hadden en dat inclusie dus **ook over hen ging**. 'Iedereen heeft een verhaal!', is de conclusie van een van hen. Sommige deelnemers stoeiden nog met het begrip inclusie. Dat is breed en complex en moeilijk te vatten (zelfs door workshopgevers, wordt opgemerkt). En misschien moet het wel helemaal een **andere naam** krijgen.

Mag het wat ongemakkelijker?

3.3 Nazit Symposium met workshopleiders

Workshopgevers waren allemaal uitgenodigd om aan het einde van de dag aan te sluiten bij een nazit waar zij hun eigen ervaringen konden delen. Naast een groot deel van de workshopgevers waren ook aanwezig: Jean Tillie, Aliya Çelik, Joost de Jong, Matthijs Looijestein, Marc Veen, Mieke van Diepen en Daphne Wiersema. In totaal waren er ongeveer 36 personen die deelnamen aan deze nazit.

In het eerste kwartier was er ruimte om vrijuit te spreken over hoe de dag werd ervaren. Hierin werd onder andere gereflecteerd op de plenaire opening. Men vond deze mooi in **balans** tussen **serieus** en **luchtig**, maar had ook wel iets **pittiger** en minder voorzichtig gekund. Over de dag als geheel was men zeer positief, men vond het een belangrijke dag die positief was neergezet. Workshopgevers kenden elkaar onderling niet allemaal, dus tijdens de nazit ontstonden ook **nieuwe verbindingen**. Jean benadrukte de rijkheid van deze dag, en de **kennisuitwisseling** die had plaatsgevonden. Dit gebeurde met name tijdens de workshops. De interactie met docenten tijdens de workshops werd als positief ervaren, er waren goede gesprekken gevoerd, men ging echt met elkaar in **dialog**.

Vervolgens zijn er break-out-rooms gemaakt waarin deelnemers in kleinere groepjes besproken welke vervolgstappen er nodig zijn om inclusie in de faculteit verder vorm te geven. In het oogstgesprek daarna werd benoemd dat men merkte dat docenten veel **behoefte** hebben **aan kennis** over inclusie en diversiteit en daaraan verwante thema's. Bijvoorbeeld een behoefte aan werkvormen om in de klas het gesprek over inclusie en diversiteit te faciliteren. Ook werd opgemerkt dat bepaalde termen zoals intersectionaliteit nog niet bekend zijn terwijl dat inmiddels wel zo zou moeten zijn.

Als vervolgstap werd benoemd dat de workshops zelf al mooie kant-en-klare producten zijn om vaker in te zetten. Dat kan door **dit symposium op andere faculteiten** ook aan te bieden ('on tour'), door losse workshops als '**lunch & learn**' **sessie** aan te bieden aan opleidingen, of door een **jaarlijkse diversiteitsweek** te organiseren. Ook kunnen thema's uit de workshops worden gehaald om verder mee te gaan, bijvoorbeeld als onderdeel van een **portefeuille**. Er is enige verdeeldheid over het **verplicht** stellen van **docentprofessionalisering** over inclusie omdat docenten dan juist ook kunnen afhaken. De angst wordt uitgesproken dat een te activistische houding ook mensen doet afhaken. Maar als het niet verplicht is, is wel de vraag hoe je de docenten die nog niet met inclusie bezig zijn, toch kan bereiken. Ook op dit symposium waren veelal docenten die al iets met het thema hadden. Als waardevol hierin werd benoemd dat de personen die workshops hebben gegeven, en de deelnemers aan de workshops nu wel een gezamenlijk netwerk vormen dat een rol kan spelen in het verder verspreiden van kennis en kunde over inclusie – als **olievlek**. Benoemd werd dat het **management** een belangrijke rol speelt in het uitdragen van het belang van inclusie.

4. Conclusie

4.1 Toen en nu

In 2017 was inclusie het thema van de HvA Onderwijsdag. Ook deze dag werd vastgelegd door reporters die de workshops bezochten, die de plenaire sessie observeerden en reacties van bezoekers peilden. Op basis van alle verzamelde resultaten en observaties van die dag, trokken zij een aantal conclusies over de stand van inclusie in de HvA in dat jaar. Dat biedt een ingang om een vergelijking te maken tussen de situatie toen en nu. Is er iets veranderd? Zo'n vergelijking is geen keiharde wetenschap, zeker ook niet omdat de Onderwijsdag een dag voor alle HvA-medewerkers was, terwijl dit symposium in de eerste plaats bedoeld was voor medewerkers van FMR. Bovendien vond het symposium volledig online plaats, terwijl de Onderwijsdag fysiek plaatsvond.

Ten eerste werd er in 2017 geconcludeerd dat er een gebrek was aan concretisering en richting.

Bij concretisering gaat het om afbakening van het begrip inclusie, van wat het is en wat het niet is. Maar ook een gebrek aan structurele inbedding in beleid, eigenaarschap, en bewaking van de voortgang. Hoe doen we het op die punten in 2021?

Met de komst van een **programmamanager diversiteit en inclusie** (sinds 2020, en daarvoor projectmanager diversiteit en inclusie per 2019), de **D van diversiteit in het Instellingsplan** van de HvA, en de **trainees** die als rolmodellen voor studenten met een multiculturele achtergrond in verschillende opleidingen als docent aan de slag zijn gegaan, heeft de HvA concrete stappen gezet om diversiteit en inclusie vorm te geven in de HvA. Ook de steun aan organisaties zoals **SESI**, **Limitless**, en het steunen van **bottom-up initiatieven** zoals dit symposium, laat zien dat de HvA diversiteit en inclusie belangrijk vindt. Je zou kunnen stellen dat inclusie in zekere mate verankerd is in beleid, dat er met een programma-manager sprake is van eigenaarschap, en dat deze persoon ook zicht heeft op de voortgang (bijvoorbeeld door het laten uitvoeren van onderzoek).

Tegelijkertijd ervaren veel docenten (nog steeds) dat er van beleid of structurele aandacht weinig sprake lijkt te zijn. Zo wordt in de enquêtes een **behoefte aan leiding en centrale aanpak** benoemd. De ervaringen van docenten – waar de opleiding de meest dominante context is – steekt daarin af tegen stappen die op beleidsniveau wel zijn gezet. Docenten ervaren weinig druk om iets te doen met inclusie en diversiteit. In hoeverre dit aandacht krijgt binnen opleidingen, hangt vooral af van de **docent zelf** en/of het **management** van de opleiding. De **interne druk** die docenten ervaren om inclusie een plek te geven in hun onderwijs, lijkt dus grotendeels bepalend te zijn voor de mate waarin inclusie aandacht krijgt in opleidingen. Van daaruit ontstaat dan automatisch de vraag hoe we meer docenten kunnen motiveren om met inclusie in hun onderwijs aan de slag te gaan. Deze vraag is niet nieuw. Ook in 2017 werd de vraag gesteld hoe we de mensen die nu nog niet met diversiteit en inclusie bezig zijn, kunnen doen aanhaken. En ook in 2021 werd opgemerkt dat vooral de mensen die al iets met de onderwerpen hebben, aanwezig waren op het symposium. In termen van eigenaarschap, lijkt het erop dat het **eigenaarschap** van inclusie niet op alle plekken ervaren wordt. De vraag om meer mensen mee te krijgen, is daarmee ook een vraag over eigenaarschap.

Moeten we docentprofessionalisering op het gebied van inclusie en diversiteit dan verplichten?

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1
© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

Daarover zijn de meningen sterk verdeeld. Dat zou **'te activistisch'** zijn en mensen er juist van doen afkeren. Maar hoe dan wel? Hier zijn door workshopleiders concrete ideeën voor gegeven, zoals het 'symposium on tour' langs de faculteiten, of het aanbieden van de concrete workshops binnen de opleidingen of bestaande HvA netwerken. Ook zouden de workshops vanuit bijvoorbeeld de HvA-Academie op meer structurele basis kunnen worden aangeboden. **Als docent moet je er niet naar op zoek gaan, maar er als het ware over 'struikelen'.**

De discussie over eigenaarschap, lijkt te impliceren dat de 'afwezige' docenten niet **gemotiveerd** zijn om inclusief onderwijs te geven. Deze conclusie kan niet direct getrokken worden. Er kunnen veel redenen zijn waarom docenten niet zichtbaar bezig zijn met inclusie. Zo kan het zijn dat de docent zelf of de omgeving het handelen van de docent niet meteen **herkent** als behorende tot het domein van inclusie. Omdat er van een gedeelde taal over inclusie nog geen sprake lijkt te zijn, zou dit goed kunnen. Een andere reden kan liggen in het ontbreken van een duidelijk **handelingskader**. Hierdoor weten opleidingen en docenten niet hoe zij kunnen toewerken naar opleidingen die divers en inclusief zijn. De noodzaak voor opleidingen om aandacht te besteden aan diversiteit en inclusie werd op het symposium onderstreept door te benoemen dat de HvA opleidt voor professionals die werken in de grote, diverse stad. Deze **grootstedelijke focus** van de HvA vraagt van opleidingen om antwoord te kunnen geven op de vraag welke **kennis, vaardigheden** en **houding** professionals nodig hebben om te kunnen aansluiten bij de diverse groepen waarmee zij te maken hebben.

Een tweede discussiepunt dat door de onderzoekers in 2017 naar voren werd gebracht, ging over de sensitiviteit en handelingsbekwaamheid van docenten.

Hierin zouden docenten nog veel kunnen leren, bijvoorbeeld over hoe lastige onderwerpen bespreekbaar te maken in de klas, hoe docenten bewust te maken van hoe zij onbedoeld studenten discrimineren. Ook in 2021 blijken dit nog steeds belangrijke thema's te zijn. Deelnemers van het symposium hebben aangegeven dat zij hierover nog veel kunnen en willen leren. Een noodzakelijke stap hiervoor is het (gemakkelijk) **beschikbaar** maken van het bestaande aanbod, bijvoorbeeld de workshops uit dit symposium. Manieren hiervoor zijn hierboven al besproken. Bijzonder dat er zoveel kennis en expertise in de faculteit aanwezig is en we elkaar daarin (nog) niet weten te vinden.

Als laatste formuleerden de onderzoekers in 2017 een aantal basisvoorwaarden waaraan voldaan moet worden: gevoel van relatie, competentie en autonomie.

Het gaat om een gevoel van veiligheid in de klas, het team en de organisatie (relatie); professionele ruimte: voor flexibiliteit en initiatief van 'onderop' (autonomie); tijd om het gesprek te voeren; diversiteit in het personeelsbestand en, als laatste, het beschikbaar stellen en bundelen van kennis en hulpmiddelen (competentie). In 2021 komen een aantal van deze punten minder duidelijk terug. Wel wordt het beschikbaar stellen van kennis en hulpmiddelen meerdere keren genoemd. Ook lijkt er tevredenheid te zijn over de mate waarin ruimte wordt gegeven aan initiatieven van onderop (autonomie), maar is men juist minder tevreden over de **sturing** en **structurering** van bovenaf. In de plenaire opening is benoemd dat het voor studenten lastig is om discriminatie en racisme te **benoemen** richting een docent. Dat gaat over veiligheid.

Geconcludeerd kan worden dat er zeker overeenkomsten bestaan tussen de stand van inclusie in 2017 en in 2021. Tegelijkertijd zijn er ook verschillen. Die verschillen zijn in ieder geval terug te zien in de manier waarop de onderwijsdag toen en het symposium nu zijn vormgegeven. In 2017 werd gekozen voor een aantal keynote speakers waarvan werd opgemerkt dat zij niet erg divers waren (allemaal 'witte mannen'). Bovendien was er van interactie weinig sprake, het was vooral zenden. In de opzet van het

Mag het wat ongemakkelijker?

symposium van 2021 werd gekozen voor het laten zien van een gesprek over inclusie tussen docenten, studenten en de decaan van de faculteit. Deelnemers zagen kwetsbare, niet van tevoren gescripte interacties over een toch nog redelijk beladen onderwerp. Er was **openhartigheid, ongemak, en er werd (samen) gezocht naar antwoorden**. En hoewel dat alles van sommige deelnemers nog wel iets spannender had gemogen, was dit zeker een verschil ten opzichte van 2017. Ook de mensen 'op het podium' in 2021 waren diverser dan in 2017 – alhoewel de start van de plenaire sessie nog wel wat diverser had mogen ogen.

Een aantal nieuwe termen en invalshoeken ten aanzien van inclusie kwamen ten tonele. Ten eerste werd het belang van de **HvA community** benoemd. Een community die wordt gevormd door studenten, maar ook docenten en andere medewerkers. Daarin lijkt er minder hiërarchie te bestaan tussen docenten en studenten, wat kan bijdragen aan inclusie. Daarnaast werd benoemd – door een docent en door de decaan – dat het voor de beroepsbeoefening – zeker van de opleidingen binnen FMR – **inclusief kunnen werken een vereiste** is. Ten slotte viel op dat het **contact maken met het eigen verhaal** (het verhaal van insluiting en het verhaal van uitsluiting en het je anders voelen) voor een aantal deelnemers een belangrijke eye-opener was, waarbij het contact met jezelf een ingang vormde om contact te maken met de ander.

4.2 Hoe nu verder?

Op basis van de observaties en conclusies van het symposium Inclusie Hands On kunnen een aantal richtingen geformuleerd worden, waar FMR/ de HvA op in kunnen zetten. Deze worden hieronder punstgewijs op een rij gezet:

- Ga door met ruimte bieden aan bottom-up initiatieven rondom inclusie.
- Maak de inclusie-workshops van dit symposium beschikbaar en toegankelijk voor iedereen op een manier waarop docenten er – als het ware – over 'struikelen'. Denk na over structurele inbedding.
- Geef sturing aan het proces. Dit kan op meerdere manieren. Er is geen breed draagvlak voor het verplicht stellen van docentprofessionalisering rondom inclusie. Andere vormen van sturing zouden kunnen zitten in het aanbieden van een 'stappenplan' die opleidingen kunnen gebruiken wanneer zij aan de slag willen met inclusie of het bieden van ondersteuning (bv. procesbegeleiders).
- Er bestaat geen 'quick fix' voor inclusie. Er zijn veel vragen waarop een antwoord moet worden gezocht; samen leren kost tijd. Dat betekent dat opleidingen de tijd en ruimte (en middelen) moeten krijgen (en voelen) om inclusie binnen de opleiding vorm te geven. *Priori-tijd*
- Inclusie gaat om elkaars verhaal verwelkomen en leren kennen - dat van de ander en dat van jezelf – om zo bruggen te kunnen bouwen in de HvA-community. Opdat iedereen echt deel uitmaakt van die community. Geef docenten tijd en vaardigheden voor *waarachtige* ontmoetingen waardoor studenten zich ook gezien zullen voelen. *Contact voor contract*

Mag het wat ongemakkelijker?

Bijlage 1: Instructie reporters

Beste reporter,

Leuk dat je mee wil helpen om het Symposium Inclusie: Hands-on! te verslaan. Met onze gezamenlijke inspanningen zorgen we ervoor dat de dag wordt 'gevangen' zodat we er achteraf op kunnen terugkijken en erop kunnen verder bouwen als faculteit, en als HvA.

Diversiteit en inclusie zijn belangrijke thema's binnen de HvA. Maar wat vraagt dat van docenten en medewerkers? In dit symposium staat inclusief onderwijs centraal. In de workshops worden handvatten aangereikt (vandaar de titel hands-on) voor docenten en/of medewerkers van de HvA die helpen een inclusieve onderwijsomgeving te creëren, eentje waarin er plek is voor alle studenten. De workshops benaderen het thema inclusie elk vanuit een eigen invalshoek. Er zijn workshops over taal, over *online* onderwijs, over studeren met een functiebeperking, over omgaan met het ongemak van inclusie, en ga zo maar verder!

De bedoeling is dat jij – als reporter – via jouw verslag een beeld geeft van (het verloop van) de workshop. Je betreft hierbij je eigen observaties van de workshop en de antwoorden uit de korte vragenlijst (zie verderop). Bij je observatie let je op de volgende aspecten:

- De inhoud van de workshop (waar ging het over, wat was de strekking van het verhaal?)
- De belangrijkste vragen en reacties van de deelnemers van de workshop en waar het gesprek over ging (bv. ook in het nabespreken van een opdracht waaraan deelnemers in breakout rooms hebben gewerkt).
- De temperatuur: een impressie van de sfeer (bijvoorbeeld, luchtig, gespannen, aarzelend, uitgelaten).
- Wat deelnemers 'eruit halen': wat levert het deelnemers op als het gaat om inclusief onderwijs/werken? Bijvoorbeeld praktische tools of juist kennis en inzichten? En zo ja, welke dan? (Deze gegevens haal je uit jouw observaties van de workshop zelf, maar de vragenlijst gebruik je ook)

Zoals je kunt lezen, is jouw rol om een impressie te geven van de workshop en is het niet de bedoeling dat je de workshop beoordeelt in termen van goed-slecht. Ook ben je niet aanwezig in de breakout rooms, tenzij hierover door jou andere afspraken zijn gemaakt met de workshopgevers.

LET OP: de workshops worden niet opgenomen! Je moet dus met pen en papier in de aanslag klaarzitten om je workshop te kunnen 'vangen'.

Aan het einde van de workshop zal de workshopleider (of jij als jullie dat zo hebben afgesproken) deelnemers wijzen op de korte vragenlijst en hen vragen deze in te vullen. De link naar die vragenlijst deel je in de chatbox. Het is belangrijk dat de deelnemers de vragen invullen meteen na (of tijdens) de workshop – en niet pas aan het einde van de dag want dan is alles alweer weggezakt. De link naar de vragenlijst staat achter jouw workshop in de excel.

Voorafgaand aan de workshop (de week ervoor) maak je kennis met de workshopgever en is het jouw taak om:

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1
© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

- Jezelf voor te stellen.
- Uit te leggen wat je gaat doen.
- Samen te bespreken hoe jullie het laatste deel van de workshop willen inrichten (waarin de vragenlijst moet worden gedeeld met de deelnemers).
- Het belang van (het invullen van) de vragenlijst te bespreken met de workshopleider.

De vragenlijst:

Een hele korte vragenlijst is gemaakt in het programma Qualtrics. Je ontvangt van ons de link die je kunt delen met de deelnemers in de workshop. Gebruik hiervoor de chatbox in de sessie.

Na de workshop:

Kun je al meteen aan de slag gaan met het vastleggen van je impressies. Je doet dit in Word, en je streeft ernaar om een workshop in circa 300 woorden te verslaan.

Bovenaan het Word document zet je de titel van de workshop neer, en de namen van de workshopleider(s). Daaronder schrijf je jouw verslag en verwerk je de punten die hierboven zijn benoemd. Daarnaast verwerk je de informatie uit de korte vragenlijst. Omdat er maar circa 10 a 15 mensen in de workshops zijn, is dit waarschijnlijk goed te doen.

De open vragen moet je daarvoor coderen. Wat je daarvoor moet doen, is dat antwoorden die op elkaar lijken/die dezelfde strekking hebben groeperen (bij elkaar zetten) en deze antwoorden vat je samen in 1 zin of woord. Zo ontstaat een overzichtelijk geheel van alle antwoorden. De antwoorden uit de vragenlijst krijg je zo snel mogelijk aangeleverd van Daphne Wiersema.

We streven ernaar om 16 april alle 'verslagjes' binnen te hebben (deze kun je mailen naar Daphne).

Bijeenkomsten:

Om jullie zo goed mogelijk op weg te helpen en te ondersteunen, hebben we een aantal bijeenkomsten ingepland:

1. Vragenuurtje ter voorbereiding: Donderdag 1 april 2021; 15.00; Uitnodiging via Teams volgt. Dit is niet verplicht. Kun je niet maar heb je wel vragen, mail dan Daphne
2. Ondersteuning bij coderen en schrijven: Maandag 12 april; 10.00; Uitnodiging via Teams volgt. Niet verplicht. Kun je niet maar heb je wel vragen, mail dan Daphne

Heb je nu al vragen of opmerkingen? Stuur dan een mailtje naar Daphne d.v.wiersema@hva.nl

Hieronder kun je een voorbeeld vinden van een verslag zoals dat in 2017 is gemaakt door een reporter:

Workshop Een digitaal toegankelijke HvA
Geleid door XXX en YYY

Verslag.

De workshop gaat over de digitale toegankelijkheid van de HvA voor studenten met functiebeperkingen. De deelnemers zijn voornamelijk medewerkers van uiteenlopende afdelingen van de HvA, ook zijn er enkele docenten aanwezig. Studenten ontbreken. De Hogeschool van Amsterdam scoort al jaren laag op het gebied van digitale toegankelijkheid voor studenten met een functiebeperking. Momenteel proberen medewerkers Larissa Klaassen en Bram van der Kruk een vertaalslag te maken naar een digitaal toegankelijke HvA.

Digitale toegankelijkheid is essentieel voor studenten met een functiebeperking om zelfstandig te kunnen studeren. Problemen hiermee vallen niet snel op. Deze problemen komen zowel voor in de digitale systemen van de HvA als in documenten, zoals het materiaal van docenten. De workshopleiders werken hard om op meerdere niveaus binnen de Hogeschool een mindset te creëren waarbij docenten en medewerkers rekening houden met digitale toegankelijkheid. Simpele aanpassingen kunnen soms al een groot verschil maken. Tijdens de workshop ligt de nadruk zowel op concrete informatie over inclusief design als op het creëren en verspreiden van bewustzijn. De deelnemers zijn enthousiast en vragen om concrete handvatten, in de vorm van gecentraliseerde formats en richtlijnen. Zo kan de vertaalslag op meerdere niveaus worden gemaakt.

Oogst. De workshop bevat veel informatie over de concrete acties die de deelnemers kunnen ondernemen. De workshopleiders zelf willen vooral bewustzijn creëren, zodat de deelnemers dit weer kunnen doorspelen naar collega's. Zo kan stapsgewijs een vertaalslag naar een digitaal toegankelijke HvA worden gemaakt. Zij geven ook concrete tips en handleidingen. De deelnemers zijn een gewillig publiek. Zij geven aan dat zij dit onderwerp wel vaag in hun achterhoofd hadden, maar door deze workshop met hun neus op de feiten werden gedrukt. Een deelnemer zegt dat digitale toegankelijkheid vaak gaat om kleine dingen die je zelf kunt bedenken, maar dat dit niet automatisch bij mensen opkomt. Zij geven collectief aan behoefte te hebben aan formats en handleidingen, zodat ze deze kunnen gebruiken en invoeren. De noodzaak van bewustwording wordt duidelijk erkend door de deelnemers.

Dit geldt zowel voor de medewerkers als de docenten. Er werd gevraagd hoe docenten hierbij konden worden betrokken. De workshopleiders antwoordden dat dit zo snel mogelijk dient te gebeuren, maar dat dit lastig is zolang de systemen nog niet op orde zijn. De (beperkt) aanwezige docenten blijken hier wel toe bereid. Verder valt op dat meerdere deelnemers de workshopleiders hebben uitgenodigd om te komen spreken en demonstraties te geven op hun afdeling. Kortom, de deelnemers hebben concrete kennis opgedaan, ze hebben meer bewustzijn over dit thema verkregen en ze willen dit verder verspreiden over hun afdelingen en de gehele HvA.

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1
© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

Bijlage 2: Workshops

4.3 Workshop Het studentperspectief

Workshopleiders: Samir Belhadj, Achraf el Johari, Samira el Badre, Anthony Graanoogst, Gündo Demirtürkoglu en Halima Maakoul

Reporter: Kees Mak

Zes studenten die allen de minor “diversiteit in de grote stad” gevolgd hebben, hebben als opdracht voor de minor een training voor docenten te ontwikkelen vanuit hun eigen ervaringen. Deze training is afgelopen maanden al op 20 plekken binnen de HVA aangeboden. In het kader van het symposium “inclusie hands on” was een logische vraag deze training aan te bieden.

De studenten komen allen vanuit andere opleidingen binnen de HVA (fysiotherapie, pedagogiek, TP, SJD, HBO-Rechten, bestuurskunde)

Alle zes studenten hebben vanuit eigen ervaringen als ervaringsdeskundigen deze training vormgegeven en de thema's gekozen:

- MBO-student op het HBO
- Studenten vertrouwen/wantrouwen
- De introverte student
- Micro-agressie
- Verbinding

Doel van de training is bewustwording en de wens dat docenten de dialoog aangaan.

Elk onderwerp werd ingeleid met een persoonlijk verhaal (van exclusie) waarna reactie, vraag om herkenning, hoe ermee omgaan en verbetervoorstellen.

Ook werd elke onderdeel gestaafd met onderzoek onder studenten.

Alhoewel slechts een beperkt aantal deelnemers deze workshop volgde, ontstond vele herkenning.

De openheid van de studenten droeg daar zeer aan bij evenals de zorgvuldige en positieve toon waarop iedereen benaderd werd. Als voorbeeld de herkenning tussen de studenten van Marokkaanse achtergrond en onze Faculteitsdecaan en de docent TP die allen “eerste generatie student” zijn/waren en tegen dezelfde mechanismes aanliepen/aanlopen!

De bijeenkomst werd afgesloten met de “race of life” waarbij werd gevraagd om voorbeelden van uitsluiting aan te geven of je daar wel eens mee te maken hebt gehad. Een vorm die snel zichtbaar maakt hoe uitsluiting werkt.

Studenten benadrukten een aantal zaken:

- het aangaan van de dialoog als verbinding,
- het elkaar benaderen met respect,
- het belang van rolmodellen,
- het belang van gezien worden.

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

4.4 Workshop De impact van autisme

Workshopleider: Jasper Kok-Roosjen (Ontdek Autisme), met ervaringsdeskundigen Annette en Pepijn
Reporter: Maarten Hogenstijn

Wat is de impact van autisme, als student in het hoger onderwijs en in het werkende leven? In deze workshop gingen workshopleider Jasper Kok-Roosjen van trainingsbureau Ontdek Autisme, ervaringsdeskundigen Annette en Pepijn en drie deelnemers daarover in gesprek.

Nadat de deelnemers hun verwachtingen voor de workshop hebben uitgesproken, gaat Jasper in op wat theorie. Hij laat onder meer een ijsberg zien, om duidelijk te maken dat er veel meer is dan het gedrag dat je ziet. Wat je niet ziet is een mogelijke ondersteuningsbehoefte, bijvoorbeeld rond prikkelverwerking. Als je dit in beeld brengt op een schaallijn van nul tot tien, zitten mensen met autisme vaak aan de extreme kanten. Dat kan bij de nul zijn (je krijgt dingen totaal niet mee) of juist bij de tien (alles komt even hard binnen).

Dan vertellen Pepijn en Annette hun verhalen.

Pepijn heeft al bijna zijn hele leven de diagnose autisme en is via een 21+ test toegelaten op een hogeschool. Daar liep hij tegen verschillende problemen aan, bijvoorbeeld rond groepsopdrachten en stages. Uiteindelijk konden daarvoor door goede ondersteuning en een vertrouwensband met docenten praktische oplossingen gevonden worden. De ervaring van Pepijn is vooral positief: 'Ik voelde me beter begrepen op hbo dan op het speciaal onderwijs. Je wordt er behandeld als gelijke.'

Annette kreeg pas op haar 50e de diagnose autisme en daardoor stond haar wereld op z'n kop. 'Het voelde alsof ik mezelf opnieuw moest uitvinden.' Tegelijk voelt ze dat het 'label' haar redding is geweest, omdat veel dingen op hun plek vielen. Ze heeft haar werk in het onderwijs nu aangepast, onder meer door kortere dagen te werken. Annette kreeg echt een boost van een opmerking van een collega: 'Jij moet superintelligent zijn, anders krijg je nooit pas op je 50e je diagnose, dan was je veel eerder vastgelopen.'

Aan het einde van de workshop benadrukt Jasper nogmaals het belang van begrip. Hij laat de balansmeter zien die 'alertheid' in beeld brengt. Als je ontspannen of alert bent, kun je je ontwikkelen. Als je gestrest bent, is misschien nog wel uitvoering van taken mogelijk, maar geen ontwikkeling. Bij te veel stress trek je je terug en is herstel nodig.

De workshop verloopt in een prettige, open sfeer. Door het kleine aantal deelnemers is er de gelegenheid de diepte in te gaan rond de ervaringsverhalen. In de evaluatie geven deelnemers aan veel geleerd te hebben, onder meer over het belang van de diagnose en het gebruik van overlevingsmechanismen en compensatiestrategieën. 'Ik merk wel een boosheid over het systeem dat mensen zo slecht herkent, erkent en ondersteunt', geeft één deelnemer aan. Na afloop krijgen de deelnemers een e-learning module toegestuurd, zodat zij daar in elk geval zelf verder mee aan de slag kunnen.

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – versie 1.1
© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

4.5 Workshop Frictie in de groep (Met inleiding tot Caleidoscopia)

Geleid door Margie Kessler & Niek Putman

Reporter: Terence Meeuwesse

De inhoud

In de workshop Frictie in de groep (met inleiding tot Caleidoscopia) zijn de deelnemers meegenomen in het begrip 'intersectionaliteit' (ook wel kruispuntdenken) en is getracht om de deelnemers handvatten mee te geven om om te gaan met ongemakken rondom diversiteit. Binnen de workshop is dit gedaan door gebruik te maken van het spel Caleidoscopia.

In het eerste deel van de workshop is ingezoomd op het begrip intersectionaliteit en op het spel caleidoscopia. In het tweede deel van de workshop is een praktijkcasus behandeld van een deelnemer. In dit deel is aan de hand van de diversiteitsdimensie kaarten uit het spel een kruispuntanalyse gemaakt.

Belangrijkste vragen en reacties

In het eerste deel van de workshop werden, naast het vragen van opheldering over de opdracht die de deelnemers kregen, vrijwel geen vragen gesteld. Wel hebben de deelnemers in dit deel diversiteitsdimensie kaarten gekozen die voor hen van toepassing zijn, hier werd uitgebreid over gesproken. Ook spraken meerdere deelnemers uit dat zij zich veilig genoeg voelde om te delen.

In het tweede deel van de workshop, waarin een casus werd behandeld, zijn meer vragen gesteld door de deelnemers. Dit waren vooral vragen gericht op de casus. Vrijwel iedereen stelde vragen en nam actief deel aan het bespreken van de casus.

Tegen het eind van de casusbespreking sprak een deelnemer openlijk zijn twijfel uit over wat hij meeneemt uit deze training. Zijn opmerking: "Het is nu bijna 15:30 en ik vraag me nog een beetje af wat dit concreet voor mij kan betekenen". Hierop volgden vroegere deelnemers hoe zij Caleidoscopia in hun praktijk kunnen toepassen.

Sfeer

Gedurende de workshop hing een open en prettige sfeer. Al de deelnemers durfden te delen welke diversiteitsdimensie kaarten zij hadden gekozen en waarom. Een enkele deelnemer raakte hierbij zelfs geëmotioneerd. Over en weer werd bedankt voor de openheid. Een deelnemer die geëmotioneerd raakte gaf aan dat dit kwam omdat zij hiervoor de vrijheid voelde binnen de groep.

Toen gevraagd werd of de groep het bespreken van de casus in kleinere groepjes wilde doen of met de gehele groep, gaven de deelnemers aan dit met de hele groep te willen. Er werd zelfs gezegd dit juist met de gehele groep te willen doen omdat deze groep veilig voelde.

Oogst

De deelnemers hebben in deze workshop geleerd over de begrippen intersectionaliteit en kruispunt analyse, een deelnemer gaf aan: "De begrippen intersectionaliteit en kruispunt analyse zijn nieuwe begrippen voor mij, kennis hiervan draagt voor mij al bij aan het beter omgaan met ongemak rond diversiteit". Kennis over deze begrippen en inzichten in de diversiteitsdimensies helpen de deelnemers in het vervolg om om te gaan met intersectionele vraagstukken.

Nadat enkele deelnemers vroegen wat zij in de praktijk kunnen doen met Caleidoscopia deelde een van de workshop gevers manieren van hoe hij diversiteit bespreekbaar maakt binnen zijn groep aan de hand van Caleidoscopia, ook dit is voor de deelnemers oogst van de workshop geweest.

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

4.6 Workshop Kolonialisme in het onderwijsmateriaal

Workshopgeves: trainees van het traineeship 'Diversiteit en inclusie'

Reporter: Susan Polak

De workshop

begon met een korte kennismaking waarin iedereen zich kort voorstelde en waarin de wensen en verwachtingen van de deelnemers uitgevraagd werden. Daarna werd theoretische kennis gegeven. Zo werden de begrippen eurocentrisme, oriëntalisme en kolonialisme toegelicht. Eurocentrisme betekent dat Europa als het middelpunt wordt gezien qua ideeën en theorieën, waarbij geen rekening wordt gehouden met de invloeden van andere culturen. Dit kan zowel bewust als onbewust plaatsvinden. Mooie voorbeelden werden gegeven over mensen die in de geschiedenis een belangrijke rol hebben gespeeld op het gebied van de wetenschap maar die niet bekend zijn in Europa. Daarnaast werden afbeeldingen van de wereld getoond waarin Europa een centrale plek inneemt. Wanneer Europa onbewust een centrale plek inneemt in het curriculum, kunnen diverse studenten zich dan herkennen in het onderwijs? Nadat Eurocentrisme besproken was, werd ingegaan op het begrip Oriëntalisme. Dit werd omschreven als een benadering van de Oriënt waarin de westerse cultuur als superieur wordt gepresenteerd. Onder de Oriënt vallen Noord-Afrika, Azië en het Midden-Oosten. Deze benadering van de Oriënt heeft eeuwenlang de onderdrukking van de bevolking in de Oriënt gerechtvaardigd en daarmee het kolonialisme in stand kunnen houden. Tot slot werd ingegaan op dekolonisatie. Dekolonisatie bestaat uit drie stappen namelijk politieke, economische dekolonisatie en dekolonisatie van de geest. Er werd verteld dat de laatste nog veel aandacht behoeft. Dekolonisatie van de geest bestaat uit wetenschappelijk racisme, wetenschappelijk kolonialisme en taal. Taal gaat over termen die juist Eurocentrisme of Oriëntalisme onderstrepen zoals bijvoorbeeld de gouden eeuw. Nadat de theorie helder was toegelicht, werden de deelnemers uitgenodigd om fragmenten uit het curriculum van de HvA te beoordelen, met behulp van de opgedane kennis. Het is de trainees goed gelukt om fragmenten te vinden waar flink over gedebatteerd kon worden. Hoewel men het over het algemeen met elkaar eens was over de fragmenten. De opmerkingen die over de fragmenten werden gedaan spraken ongeloof, afschuw en onbegrip uit. De workshop werd als veel te kort ervaren. Kennis vanuit de workshop heeft bij sommigen begrippen opgefrist, voor anderen heeft dit een nieuw inzicht gegeven. Er is aangegeven dat men nog graag langer en meer had willen kijken naar het eigen curriculum. Kortom een interessante workshop waarmee de trainees van het traineeship 'Diversiteit en Inclusie' hun expertise mooi hebben kunnen delen.

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

4.7 Workshop Academisch Taalgebruik: aansluiten en insluiten

Door: Bas van Eerd en Mieke van Diepen

Reporter: Surya Martina

De workshop gaat over het academisch taalgebruik van docenten in colleges en in hoeverre studenten dit begrijpen, van welke componenten dit afhangt en waar docenten rekening mee kunnen houden. Bas van Eerd en Mieke van Diepen hebben hier onderzoek naar gedaan en delen hun bevindingen in deze workshop. De deelnemers zijn een handjevol docenten van verschillende opleidingen aan de HvA. Ze geven aan taal belangrijk en interessant te vinden en dat zij graag aan willen sluiten bij (het taalbegrip van) studenten en hier nog bewuster en adequater mee om willen gaan.

In colleges worden verschillende woorden gebruikt die studenten vaak niet kennen. Hierdoor ervaren ze moeite met het begrijpen en volgen van wat er verteld wordt. Hierin kun je een onderscheid maken tussen toelaatbaarheid (mag je - met jouw vooropleiding - met een opleiding starten?) en begaanbaarheid van een opleiding. Het taalgebruik van docenten speelt een rol in de toegankelijkheid van een opleiding. Studenten moeten de stap maken van dagelijks algemeen taalgebruik (DAT) naar cognitief academisch taalgebruik (CAT). Uit het onderzoek blijkt echter dat deze stap te groot is en een redelijk grote groep dit niet zelfstandig kan. Taalvaardigheid blijkt voor specifieke groepen in het bijzonder een drempel te vormen en voor hen is het onderwijs automatisch minder toegankelijk. Denk aan studenten met een migratie-achtergrond, eerste-generatiestudenten en mbo-doorstromers.

Verschillende componenten van academisch taalgebruik die een probleem vormen zijn: grammaticale complexiteit (te lange zinnen, bijzinnen in bijzinnen), hoge informatiedichtheid (veel informatie achter elkaar zonder herhaling of lucht ertussen) en ander woordgebruik als vaktaal/jargon, algemene academische woordenschat en (te ingewikkelde) beeldspraak.

Een groot deel van de workshop bestaat uit het delen van data die bij het onderzoek verzameld zijn. Van de kernmerken hierboven werd onderzocht hoe vaak ze terugkwamen in colleges.

Vervolgens werd door middel van interviews onderzocht in hoeverre studenten dachten bepaalde delen van het college te begrijpen en daadwerkelijk begrepen. Hierbij werden inhoudelijke, open vragen gesteld over het college. Op een schaal werd de correctie van hun antwoorden beoordeeld. Hieruit bleek dat studenten vaak hoger inschatten hoeveel en hoe goed ze het college begrijpen dan ze daadwerkelijk doen. Studenten zijn zich dus niet altijd bewust van wat ze wel of niet begrijpen. Tegelijkertijd schalen ze de gradatie in moeilijkheid van de uitleg als hoger dan de docent zelf.

De deelnemers geven aan vooral deze inzichten mee te willen nemen. Ze lieten een leergierige houding zien en waren niet bang om verdiepende vragen te stellen en uit zichzelf het gesprek te voeren over wat zij als docenten dan juist wel of niet konden doen om bovenstaande problemen te kunnen voorkomen of verhelpen. Ze zijn zich na de workshop bewuster waar zij als docent op kunnen letten, zoals het extra uitleggen/herhalen van begrippen, het gebruik maken van zo simpel mogelijke taal en ruimte creëren voor studenten voor het stellen van vragen en het aangeven iets niet te begrijpen.

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

4.8 Workshop Beschermjassen

Door: Hadassa Kruithof en Charlotte van Kemmeren

Reporter: Anouk Roeten

Inhoud

De workshop gaat over beschermjassen, een methode die helpt bij het vinden van krachtbronnen en patronen binnen je omgeving en persoonlijke achtergrond. Ieder mens maakt transities mee, een levensfase overgang of bijvoorbeeld een onverwachte gebeurtenis. Bij een transitie zijn er drie fasen waar je doorheen gaat; het oude loslaten, hierbij kan een proces van rouw zich voordoen. Hierna komt de liminale fase, de tussen fase met veel onzekerheid en angst, maar ook ruimte voor creativiteit. Tot slot de nieuwe situatie, hierbij is alles gewent. Tijdens de liminale fase kan het fijn zijn om vertrouwen te creëren, dit kan door kracht te halen uit je achtergrond, familie en omgeving. Naast krachtbronnen gaat de methode ook uit van heilige huisjes, dit zijn vanzelfsprekendheden binnen een familie bijvoorbeeld 'niet lullen maar poetsen'. Tijdens de workshop vertellen Hadassa en Charlotte over hoe je de methode kan toepassen bij studenten, zo kan je gebruik maken van een genogram en hierbij kijken naar patronen binnen je familie en omgeving. Ook zijn er vanuit de methode vragen die je kunt inzetten tijdens een bindingsmoment tussen de studenten of een intervisie moment. Vragen als 'van wie van je familie krijg je steun?', 'Welke afspraken en regels zijn bij jullie belangrijk?' en 'wie van je familie bewonder je?'.

Oogst

De workshop geeft duidelijk inzicht in de methode beschermjassen, daarnaast geven Hadassa en Charlotte tools en handvatten om de methode in te zetten. Ook kregen de deelnemers de ruimte om te oefenen met de vragen en zelf te ervaren wat de methode met hen doet. Een van de deelnemers laat weten dat het oefenen leidde tot zeer diepgaande gesprekken. Een andere deelnemer verteld dat de methode bij het ontdekken van een veilige basis en positieve uitgangspunten creëren voor studenten en dat je daaruit verder kan bouwen. De methode helpt bij binding en het krijgen van inzichten. De gesprekken zijn verhelderend en je hebt het over dingen die er echt toe doen, jouw kern.

4.9 Workshop Mindful omgaan met het ongemak van inclusiviteit

Door: Anna Caspersen

Reporter: Marwa Al Amri

Medewerkers komen van verschillende hoeken met verschillende 'petten' op. Korte aankomst meditatie; deelnemers wordt gevraagd comfortabel te gaan zitten, de ogen te sluiten en te voelen wat er op dit moment in hun lichaam gebeurt. Deelnemers doen actief mee; ze geven aan dat ze dit een heerlijke manier vinden om de dag te starten en zouden dit graag vaker willen doen. Een van de deelnemers wordt bij het evalueren na de meditatie emotioneel; deelnemer geeft aan dat zij dit vaker met haar klas deed een tijdje terug en dat ze hen mist. Workshopleider geeft aan dat deze oefening ook is om even stil te staan in het heden en contact te maken met de geest en het lichaam. Deelnemers luisteren aandachtig en er worden aantekeningen genomen. Naar aanleiding van de korte meditatie zijn de deelnemers geïnteresseerd in de ochtend meditaties die door de weeks door Anna worden aangeboden. Er wordt gevraagd hoe je ongemak kenbaar maakt, hoe mindfulness hierin mee speelt/vorm aan geeft en waarom ongemak er niet gewoon 'mag zijn'.

Er volgt een tweede oefening waarin het ongemak weer wordt opgezocht; deelnemers wordt gevraagd de ogen weer te sluiten en opnieuw contact te maken met het lichaam en terug te denken aan een moment waarin zij zich niet geïncorporeerd voelde. Deelnemers doen weer actief mee.

Er worden breakout rooms gemaakt om te bespreken wat er gevoeld werd. Deelnemers spreken over herinneringen vanuit het verleden en wat dat met hen deed. Ze vertellen dat mindful zijn over hun persoonlijke ervaringen voor meer compassie en begrip voor een ander zorgt.

Er lijkt een veilige sfeer te zijn ontwikkeld waarin de deelnemers zich vrij voelen om persoonlijke verhalen te delen. Er wordt veel geknikt tijdens het vertellen van persoonlijke verhalen.

Wat nemen de deelnemers mee: door ruimte te geven aan het ongemak, krijgen de deelnemers het idee dat het ongemak er nu eenmaal is en er ook mag zijn. Het ongemak dat bij inclusie hoort, hoeft niet bestreden te worden. Ook was een inzicht dat stil staan bij jezelf, je dichter bij de ander kan brengen. Deelnemers hadden vooraf het idee dat mindfulness nogal een zweverig concept is, maar door er mee bezig te zijn merken ze hoe belangrijk het is om soms contact te maken met jezelf. Deelnemers zijn tot slot uitgenodigd om mee te doen aan ochtendmeditaties die door de week worden gegeven door Anna.

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

4.10 Workshop Kleurenblind en kleurenbewust

Door: Charlotte Kemmeren en Elisabeth Danisman

Reporter: Jaimy Jozefzoon

Doel: Bewustwording creëren over verschil in kleurenblind handelen (geen diversiteit erkennen, iedereen als gelijk zien, waardoor veel studenten zich niet gehoord en gezien voelen) en kleurenbewust handelen (verschillen in diversiteit/startposities erkennen, streven naar gelijke kansen/behandeling voor alle studenten). De deelnemers kregen handvatten mee voor het creëren van een inclusief leerklimaat. Het programma was interactief. Er werden stellingen besproken. Vervolgens werden de verder begrippen toegelicht. Als laatste bespraken de deelnemers hun ervaringen met dit thema op de HvA. Er waren drie deelnemers aanwezig. De sfeer was open en intiem.

Oogst

Alle deelnemers vinden kleurenbewust handelen noodzakelijk, om een inclusief leerklimaat te creëren. N.a.v. de stellingen, stelden de docenten verschillende vragen. Hierop werd met elkaar gereflecteerd:

“Hoe open je het gesprek over racisme?”

De deelnemers vinden het belangrijk om zowel witte studenten als studenten van kleur actief in het gesprek te betrekken. Een docent gaf aan dat zij getriggerd wordt als studenten van kleur als “token” worden ingezet om het gesprek te voeren. De vraag werd gesteld hoe je als docent hierin de verantwoordelijkheid draagt.

“Wat is het verschil tussen een niet-racistisch en antiracistisch curriculum?”

De deelnemers vinden het belangrijk om niet alleen te kijken naar een antiracistisch curriculum, maar ook naar hoe de norm “diversiteit” wordt en niet meer “wit-Nederlands” is.

“Wat te doen met studieliteratuur waarin stereotyperende, racistische passages zijn vermeld?”

Een docent zag dit als een leermiddel om het gesprek aan te gaan, waarmee hij kan pijlen hoe studenten zich hierbij voelen. De workshopleider bracht dit in twijfel, vanwege de ernstige, kwetsende uitspraken. De antwoorden waren hierover verdeeld.

Twee deelnemers zijn nieuw en hebben nog weinig ervaringen met de HvA. Een andere docent is trots op de opleiding Toegepaste Psychologie. Hij geeft aan dat het wel moeilijk was om inclusie te integreren in de opleiding. Momenteel besteedt de opleiding er steeds meer aandacht aan (d.m.v. themateam/symposium). Echter wil hij dit nog in het lescurriculum gebracht hebben.

Wat de deelnemers uit de workshop meenemen:

- Het besef hoe belangrijk het is om inclusie/diversiteit te integreren in de school/het curriculum”.
- “Het kost veel tijd, maar het is belangrijk om die tijd te nemen”
- “Uit alle invalshoeken van inclusie kijken of je het als docent begrijpt”
- “Enthousiasme over het integreren van inclusie”

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

4.11 Workshop Inclusieve Taalsignalen

Door: Jacob Eikelboom

Reporter: Saskia Lammertsma

Jacob neemt de deelnemer gelijk mee in zijn/haar eigen wereldbeeld door te starten dat taal dynamisch is en cultureel bepalend is. Het doel van de workshop is om bewust te worden van je eigen taalgebruik en te proberen om woorden/taal zo neutraal en inclusief mogelijk in te zetten op de HvA, in uitingen en contact met studenten.

Er is gesproken over de verschillende betekenissen van woorden, met mogelijke ladingen voor de ontvanger. Het is belangrijk om na te denken welk signaal je wilt uitstralen, want jouw woordkeuze is bepalend. Hoe emancipeer je taal? Door met elkaar te zoeken en soms te worstelen om het juiste woord bij de juiste betekenis te vinden. Soms spreken beelden duidelijker dan zoeken naar passende woorden. Gebruik woorden in je eigen wereldbeeld en wees bewust dat dit situationeel en context afhankelijk is. De groep was redelijk klein, er werd heel goed geparticipeerd en met focus gereageerd en na afloop werd de workshop als interessant en belangrijk ervaren. De sfeer was ontspannen en respectvol. De deelnemers geven aan dat zij de inhoud van de workshop direct kunnen toepassen in contact met de studenten. Het is fijn om te zien dat het doel is behaald, want men gaat nadenken over zijn/haar eigen gebruik van taal. En deelnemers geven aan dat het belangrijk is om taal uitingen te blijven ontwikkelen op basis van reflectie, er is veel om rekening mee te houden.

4.12 Workshop Ingetuned

Door: Cindy Warmerdam en Angelo Meijvogel

Reporter: Hannah Vessies

Inhoud.

De workshop gaat over de manier waarop eerstegeneratie studenten zich makkelijker wegwijs kunnen maken op de Hva. Dit zijn studenten die als eerste uit hun gezin hoger onderwijs gaan volgen en niet weten hoe dit eraan toe gaat. Deze groep studenten staat los van migratie-achtergrond. Een programma dat hierbij zal kunnen helpen is Tune-in. Een drie-daags zomerprogramma waarin nieuwe HVA-studenten workshops aangeboden krijgen over onder andere: planvaardigheden, diversiteit en inclusie, hoe te studeren en welke organisaties er aanwezig zijn binnen de HVA. Het belang hiervan is om uitval en studiewisselingen te beperken en meer mensen de kans te geven om te slagen voor hun diploma. Want uit onderzoek is gebleken dat 40% van de studentenpopulatie eerstegeneratie zijn en dat deze groep dus vaker uitval vertonen, minder vaak hun diploma halen of wisselen van studie. Het Tune-In programma bestaat uit zeven onderdelen, waaronder: HBO kennis en vaardigheden, projectmatige samenwerking, studieplanning, hulp zoeken, netwerken, diversiteit en inclusie en wederzijdse verwachtingen. Al deze programma's vormen de basis om een goede start te kunnen maken bij de gekozen studie.

Interactie.

Tijdens de workshop was veel interactie mogelijk. De sfeer was ontspannen en de deelnemers konden tussendoor vragen stellen. Hieronder zullen deze worden beschreven. Een opmerking was dat deze groep studenten moeite kan ervaren met de sociale codes van het hoger onderwijs. Een aantal voorbeelden waar last door wordt ondervonden is: hoe stuur ik een formele e-mail, waar kan ik hulp vinden, wanneer haal ik mij propedeuse, hoe kan ik netwerken en aan sociale contacten komen en op welke wijze verloopt een tentamenweek? Een andere vraag was op welke manier een docent hulp zou kunnen bieden, het volgende kwam hieruit: tijd en ruimte bieden voor de kennismaking, tijd geven om ze te laten wennen aan het werktempo en weten waar de behoeftes van de studenten liggen en hierop inspelen.

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

4.13 Workshop Marsmannetjes Perspectief

Door: Harmen Kamst

Reporter: Nicole Sanches

Verslag:

Het doel van de workshop is het kennismaken met elkaar vanuit een andere invalshoek, namelijk persoonlijke waarden en individuele kenmerken als persoon. De docent neemt deel aan het gesprek en begeleidt de discussie op semi-structurele wijze. De sfeer lijkt veilig en ontspannen, desondanks zijn er meningsverschillen die de ruimte krijgen in het gesprek. Er worden persoonlijke en intieme details gedeeld alle door deelnemers waarmee zij zich kwetsbaar opstellen naar elkaar. De workshop gaat uit van een caleidoscopische benadering waarbij zichtbaar wordt dat identiteit multidimensionaal en veranderlijk is. Door gebruik te maken van een aantal sociale categorieën (o.a. sekse, etniciteit, handicap, klasse, religie) en daar met elkaar over te praten in het kennismakingsgesprek gaan deelnemers met elkaar de verschillen en overeenkomsten verkennen vanuit persoonlijke waarden. De sessie is plenair en opgedeeld in twee onderdelen. In deel 1 is er een 'check-in', een openingsvraag vraag die iedereen beantwoordt ter kennismaking. Deze check-in is de basis voor het gesprek tussen de deelnemers over diversiteit en inclusie, waarna ze verder in gesprek gaan over het omgaan met uitdagingen. In deel 2 is er ruimte voor verdere verdieping en het delen van verhalen.

Oogst:

De workshop is vooral gericht op het uitwisselen van ervaringen en legt dus de nadruk op het verkrijgen van kennisinzichten. De sessie gaf deelnemers inzicht in de belevingswereld van anderen en bood suggesties voor het leggen van verbindend contact met anderen. Zo leerde een aantal deelnemers voor het eerst over gender-pronouns en het bestaan van een non-binaire genderidentiteit. De deelnemers concluderen dat identiteit niet statisch is en dat het verschilt per context wanneer welk element van identiteit belangrijk is. Het is van belang dat er ruimte komt voor andere zienswijzen en manieren van categoriseren, volgens de deelnemers. Ook riep de workshop vragen op over het omgaan met diversiteit en inclusie binnen de FMR: Wat is onze taak binnen de FMR om hiermee verder te gaan, wiens verantwoordelijk is het op dit op te pakken en hoe zorgen we dat het gebeurt? Hoe ga je om met wat er wordt aangekaart door een collega/student en ga je het ongemak wegpoetsen of aanpakken? Een vervolgsessie zou deze vraag kunnen verkennen stelt de docent, de start is gemaakt door het maken van verbinding vandaag.

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – versie 1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

4.14 Workshop Studeren met zorgverantwoordelijkheid

Stefanie van Zal, onderzoeker Lectoraat Langdurige Zorg

Reporter: Daphne Wiersema

Meteen al na de eerste vraag van de workshopgever, Stefanie van Zal, "Hoeveel studenten met zorgverantwoordelijkheid ken je?" ontstaat er een rijk gesprek tussen de deelnemers. Zo geeft een deelnemer aan dat ze waarschijnlijk veel studenten met een zorgverantwoordelijkheid in de klas heeft, maar dat ze het niet van ze weet. Studenten zien zichzelf ook niet altijd als zorgverantwoordelijk, zij vinden het normaal om voor hun vader, moeder of broertje te zorgen. En hoe normaal je dat vindt, hangt waarschijnlijk ook van je cultuur af en de rol die familiesystemen daarin speelt. Kortom: veel studenten met zorgverantwoordelijkheid blijven onder de radar. Die onzichtbaarheid komt ook later in de workshop nog terug als Stefanie benoemt dat het lastig was deze studenten te vinden voor het onderzoek. Studenten met zorgverantwoordelijkheid zijn nog niet georganiseerd, zoals bijvoorbeeld studenten met een functiebeperking dat wel zijn (via Limitless). Wel zijn er meer studenten in beeld bij de casemanagers nu aankomend studenten kunnen aangeven dat zij een functiebeperking hebben of mantelzorger zijn. Dat zijn dan wel de studenten die zichzelf zien als mantelzorger en daarop aangesproken willen worden. Veel andere studenten komen pas in beeld als ze al helemaal vastlopen, wordt er aangevuld. En dat vastlopen gebeurt ook omdat studenten, in hun transitie naar volwassenheid, een sterkere behoefte krijgen hun eigen vleugels uit te slaan. De situatie wordt dan steeds beklemmender. De zorg die zorgverantwoordelijke studenten verlenen kan trouwens bestaan uit verpleegkundige hulp, vervoer, huishoudelijke hulp, en administratie. Financiële steun aan je ouders verlenen en daardoor veel werken naast je studie, valt daar niet onder. Zo'n 6-16% van de studenten is 'zorgverantwoordelijk'. Voor hen is het regelen van uitzonderingen – zoals een andere inleverdatum voor een opdracht - een dagtaak op zich. Ze hebben daarin elk hun eigen maniertjes gevonden om dingen gedaan te krijgen bij docenten. Maar of er ook uitzonderingen voor hen worden gemaakt, hangt af van de eigen inzet en overtuigingskracht, en uiteindelijk ook de bereidwilligheid van de docent in kwestie. Het kost dus niet alleen veel tijd, maar ook emotionele moeite om te zorgen en studeren. Het is volgens de deelnemers van de workshop duidelijk dat de last ligt bij de student. Een deelnemer in de workshop licht toe dat er wel – vanuit de wet WMO – regelingen zijn te treffen, maar dat veel studenten deze niet kennen. De rechtspositie van mantelzorgers kan beter. Voor studenten met een functiebeperking is dit het beste geregeld, daarna volgen de studerende moeders, en daarna de mantelzorgers. Er ontstaat discussie in de groep over de vraag hoe wenselijk het is dat er al dit soort groepjes ontstaan die rechten eisen en uitzonderingen willen. Allemaal aparte groepjes, is dat nou inclusie? Of hebben we die groepen juist nodig om daarna in een wereld zonder labels te kunnen leven? Een deelnemer probeert studenten die een uitzondering nodig hebben, niet meteen door te sturen naar de decaan, maar het zelf in de klas op te lossen door er met elkaar over te praten. Maar de studenten in de klas hebben er moeite mee hun medestudent een uitzondering te gunnen. Als inclusie betekent dat je maatwerk biedt, dan is er ook een cultuuromslag nodig bij studenten en hebben we met elkaar de democratische vaardigheden nodig om het gesprek te voeren. Ook een betere groepsbinding in de klas is dan nodig. Er moet ruimte komen om daaraan te werken, bijvoorbeeld door meer ruimte voor SLB. Uit het onderzoek dat Stefanie van Zal presenteert, wordt ook inzicht gegeven in het perspectief van docenten. Zij missen bij zichzelf of collega-docenten de kennis, vaardigheden en het begrip in het herkennen en omgaan met studenten met zorgverantwoordelijkheid, noemen dat er meer onderlinge afstemming nodig is tussen docenten in hoe met deze studenten om te gaan, en er sowieso een betere communicatie moet zijn zodat een student niet telkens opnieuw het verhaal hoeft te vertellen. Extra tijd en minder werkdruk helpt ook, en minder angst voor misbruik door studenten van regelingen en uitzonderingen. Misschien is daarin dus ook een cultuuromslag bij docenten nodig? Deelnemers waren nog lang niet uitgepraat over dit onderwerp! De

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

deelnemers werden zich door de workshop bewust van de situatie van studenten met zorgverantwoordelijkheid, en bracht deelnemers ook op ideeën. Bijvoorbeeld om dit in het eigen team te bespreken, en om de positie van deze studenten binnen het decanaat beter te bepalen.

4.15 Workshop Props van de straat in de klas. Hoe dan?!

Door: Sebastian Abdallah

Reporter: Manouk Hillebrand

Afgelopen jaren lesgegeven in straatcultuur en straattaal. Uitdaging hoe je die jongeren kunt bereiken en motiveren. Vandaag maken we een begin en ontwikkelen we een eigen benadering. Idee is aan te sluiten op initiatieven die we als deelnemers hebben met studenten.

Een laagdrempelige start wordt gemaakt: eigenaardigheden van de doelgroep, hoe zitten we erbij? Wat maakt dat de deelnemers hier aanwezig zijn. Er worden behoeftes gedeeld, het startpunt van deelnemers is divers (zie vragen van deelnemers).

Gesprek met elkaar over wat deelnemers persoonlijk eigenaardigheden/apart aan de 'straatmentaliteit' vinden?

Veel mannetjes, alles zeggen wat je denkt, veel maniertjes, gesloten, sterke ingroup, bijzondere keuzes maken, moeder is heilig, maakt mensen krachtig, eigen regels en kennis, anders dan schoolmentaliteit.

Vervolgens onderwerpen van programma: straatwaarden, botsende waarden, onderwijsfuncties, afgelegde wegen en rituelen (energie boosten of wegnemen). Zo stellen jongeren zich op tov de buitenwereld. Vanuit eigen ervaring of verhalen van anderen. 7 straatwaarden (de Jong, 2007): scherp zijn, bikkelhard zijn, draaien, chill zijn, ballen tonen, loyaal aan groep en buurt, schijt hebben. Over vertegenwoordiging: mensen die het sociaal-economisch minder breed hebben. Etnische minderheden. Het is complex. Straatculturen, aantrekkelijk voor jongeren. Thuis anders gedragen dan op straat. Ilias el Hadioui is hier veel mee bezig. Verschil thuis- en straatcultuur. Verschil straat- en schoolcultuur. De HvA vraagt veel van ze, hoe hier meer op aansluiten? We vragen veel van ze, bijv. meer feminien te worden, marginale mensen om in de mainstream te voegen. Etc.

Voorbeeld van straatwaarde schijt hebben: De wereld is tegen je. Voor ze zeggen dat je er niet bij kan horen, bepaal je zelf dat je er niet bij wilt horen geen afwijzing. Ik red het toch wel.

Vraag aan deelnemers: Waar staan wij in het krachtenveld in contact met onze studenten? Wat is onze allergie. Hoe kunnen kwaliteiten van de jongeren meer ruimte krijgen?

De belangrijkste vragen en reacties van de deelnemers van de workshop en waar het gesprek over ging. Hoe zorg je nou terwijl je bepaalde afspraken wilt maken dat iedereen zich daarbij betrokken voelt. Waar zitten mijn eigen blinde vlekken? Sterke ingroup en niet zo inclusief... hoe betrek je die studenten erbij? Collega's zitten hier vanuit ervaring uit forensische psychiatrie en benieuwd naar verschillen en overeenkomsten over benaderen doelgroep. Sommigen hebben een persoonlijke link, zwak voor mensen van de straat en benadrukken ook duidelijk de sterke kanten van deze jongeren, sterk netwerk, levenservaring 'ze kunnen zo groeien met goede docenten'. Taal interesse, bewondering voor de eigen regels binnen straattaal. Wil daar meer over weten.

De temperatuur: het was een relaxte, vriendelijke open sfeer. Deelnemers deelden ervaringen en workshopbegeleider haakte hier makkelijk op aan. Reageerde positief, complimenteaus. Was prettig. Deelnemers luisterden aandachtig. Veel in de luistermodus, praten over. Geen oefeningen in breakoutrooms, of grotere oefeningen die transfer naar praktijk echt stimuleerde.

Wat deelnemers 'eruit halen'

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam

Levert vragen op en inzicht. Vragen als: hoe ontdek in nou mijn blinde vlek? Hoe ga je de studenten empoweren (ondersteunen) ipv redden. Wil je de ander begrijpen of scherm je jezelf al direct af? Willen begrijpen is iets anders dan begrip hebben.

Inzicht: alle studenten zien in kader van inclusie. Onderwijs draait om socialisatie, dus belang is helder. Ervaringen met elkaar delen en je wordt je bewust van de kennis van collega's. Veel literatuur tips. Was interessant om ervaringen en expertise van workshopbegeleider te horen.

Mag het wat ongemakkelijker?

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad – version 1.1

© 2021 Copyright Hogeschool van Amsterdam